

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Збірник праць
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
та аспірантів

Том 12

Національна Академія наук України

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С.Грушевського НАНУ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*Збірник праць молодих вчених
та аспірантів*

Том 12

Київ 2006

ЗМІСТ

<i>Віктор АТАМАНЕНКО.</i> Типологічне вивчення латифундій Волині другої половини XVI – першої половини XVII століття.	5
<i>Дмитро БРАВЦЕВ.</i> Проблеми історії Національно-Визвольної війни українського народу середини XVII століття в працях Г. Саніна.	27
<i>Петро КУЛАКОВСЬКИЙ.</i> Колонізація Чернігівської округи за польської доби (1618 – 1648 рр.)	35
<i>Ірина ВАЛІГУРСЬКА.</i> Діяльність політичних партій та груп у процесі Європейської Реставрації XVII – XX століть.	55
<i>Світлана АНДРЕЄВА.</i> Зв'язки емігрантів-мазепинців в Криму (1738-1758 рр.) із запорожцями.	77
<i>Іван СИНЯК.</i> Документообіг останнього Коша Запорозького з Гетьманщиною.	92
<i>Сергій БІЛІВНЕНКО.</i> Винний та соляний статуту як джерела з історії відкупної торгівлі Степової України останньої чверті XVIII ст. – початку XIX ст.	111
<i>Дмитро ВИРСЬКИЙ.</i> Кременчук новоросійський: "потьомкінська деревня" або епізод з історії фаворитизму.	120
<i>Ірина ЧЕРМЕНСЬКА.</i> Південноукраїнське міщанство у "денних записках" О. С. Пишчевича	132
<i>Юлія ГОЛОВКО.</i> Кадрова політика на митних установах Південної України в останній чверті XVIII – першому двадцятиріччі XIX ст.	140
<i>Вікторія КОНСТАНТИНОВА.</i> Інформативні можливості джерел щодо торговельного розвитку південноукраїнських міст останньої чверті XVIII – середини XIX століття	156
<i>Ігор ЛИМАН.</i> Готфійська та Кафійська єпархія.	166
<i>Наталія СУРЕВА.</i> Матеріали сенатської ревізії 1800 р. як	

джерело до історії формування поміщицького землеволодіння Південної України	185
<i>Олександр ШУМЕЙ</i> . Інформаційні можливості межових книг (межова книга селища Чалбаси)	197
<i>Людмила МАЛЕНКО</i> . Джерела з історії південноукраїнських козацьких військ останньої чверті XVIII-XIX століття в архівосховищах Одеської області	210
<i>Роман МОЛДАВСЬКИЙ</i> . Картографічні джерела з історії Нової Дніпровської лінії укріплень.	237
<i>Віктор ФІЛАС</i> . Значення матеріалів “Журнала Министерства государственных имуществ” для вивчення історії Південної України.	251
<i>Олексій КУРАЄВ</i> . “Українська проблема” у контексті зміни стратегії Центральних держав у травні – серпні 1915 року.	262
<i>Володимир ЧОП</i> . Повстанське угруповання “зубківців” у подіях 1918-1919 років (маловідома сторінка історії повстанського руху на Запоріжжі та Херсонщині)	283
<i>Юрій НЕТРЕБА</i> . Поширення дії Рапалльського договору на УСРР.	305
<i>Надія ШВАЙБА</i> . Комісія Полудневої України ВУАН (1926 – 1930 рр.)	328
<i>Юрій ІРІОГЛУ</i> . Соціально-психологічні аспекти усної історії	339
<i>Ігор КУЧЕРКОВ</i> . Німецький солдат часів II світової війни в спогадах селянства Півдня України.	351
<i>Тетяна ЛЕЩЕНКО</i> . Якісний склад радянських регіональних представницьких органів влади (на прикладі Запорізької області).	358
<i>Володимир МІЛЬЧЕВ</i> . Останні із запорожців: рибалки Нижнього Подніпров’я – хранителі традицій низового козацтва.	376

Комісія Полудневої України ВУАН (1926-1930 рр.)

Серед історичних установ, створених в середині Всеукраїнської Академії Наук у 1920-ті роки, окрему увагу дослідників привертають Комісії порайонних досліджень України. Головним завданням їх було синтезувати існуючий доробок регіональних досліджень, заповнювати потрохи численні лакуни з історії окремих регіонів України, активізувати краєзнавчо-етнографічну роботу та згодом, на основі місцевих наукових осередків, створити науково-дослідну інфраструктуру по всій країні. Одним з прихильників та ініціаторів програми порайонного дослідження історії України виступив М.С. Грушевський¹. За його пропозицією при ВУАН було утворено чотири таких комісії: Комісія Лівобережної України, Комісія Правобережжя та Києва, Комісія Західної України та Комісія Полудневої України. Діяльність останньої до цього часу є малодослідженою, не встановлено науковий доробок Комісії з історії Південної України, а це зумовлює більш детальне звернення до теми.

Після скасування Комісії Полудневої України перші стислі відомості про її існування та діяльність знаходимо у нарисі історії Української Академії Наук Н.Д. Полонської-Василенко². Згодом, увагу вчених неодноразово привертав укладений та підготовлений до друку збірник праць цієї Комісії – “Полуднева Україна”, що так і залишився неопублікованим. Треба віддати належне Г.К. Швидько, яка одна з перших звернула увагу на цей ґрунтовний збірник та зробила огляд п'ятьох його статей, присвячених історії Запоріжжя XVII – XVIII століття³. Одну із своїх статей вчена присвятила досліднику ранньої історії Південної України – В. Пархоменку⁴, у додатках до неї вмістила його працю із названого збірника: “Степовики нашого Півдня X - XIII в.” Згодом вона опублікувала ще дві статті із “Полудневої

України”⁵ – “Стислий нарис історії Рішельєвського ліцею” О. Покровського⁶ та “Економічна роля Чорного моря і її значення для політичної конюктури сходу Європи в другій половині XVIII сторіччя” В. Гериновича⁷. Завдяки зусиллям одеських науковців Г.Л. Малинової та І.В. Сапожникова у 2000 році вийшла робота О.О. Рябініна-Склярєвського “Запорізькі заколоти і керівна верства Коша XVIII сторіччя”⁸. Згодом, науковому загалу була представлена ще одна стаття цього нереалізованого видання – “Втікачі в Південній Україні кінця XVIII сторіччя” Н.Д. Полонської-Василенко⁹.

Так, поступово, до дослідників повертається наукова спадщина Комісії Полудневої України, але, нажаль, ми повинні визнати частковий та розпорошений характер цього повернення. Звісно, діяльність комісії не обмежувалась лише укладанням наукового збірника, та поки що інші складові її роботи залишаються не достатньо висвітленими. Реконструювати їх дозволяють звіти Комісії Полудневої України¹⁰ та виявлений протокол першого її засідання¹¹, які збереглись у фонді Української Академії Наук Інституту Рукописів НБУ, а також опубліковані результати її роботи в часопису “Україна” (у 1927-1929 рр.).

Отже, за відомостями звіту, Комісія “районного дослідження історії Полудневої України” була заснована у 1925 році, але першого (і єдиного) штатного співробітника дістала лише 1926 року, ним з 1926 по 1929 рік був Віктор Дмитрович Юркевич, а з січня 1929 по січень 1930 року обов’язки штатного співробітника виконував її постійний секретар – Гавриленко Теодор Матвійович¹². Працювала Комісія весь час під головуванням академіка М.С. Грушевського. Обов’язки керівника Комісії спочатку виконував М.М. Ткаченко, а з жовтня 1929 року – професор А.С. Синявський. До речі, у розвідці Н.Д.Полонської-Василенко, присвяченій історичній науці в Україні 1920-1940-х рр., помилково зазначається, що Комісія згодом перейшла під провід академіка М.Є. Слабченка¹³, останній не мав до неї прямого відношення.

Нештатними співробітниками Комісії Полудневої України були Н.А. Бранер із Зінов'євська (Кіровоград) та О.О. Рябінін-Склярєвський з Одеси, серед членів Комісії зазначені Б.В. Варнеке, Є.О. Загорєвський, Д.Є. Кравцов, Ф.О. Петрунь, Н.Д. Полонська-Василенко, С.В. Шамрай¹⁴. Такий саме склад Комісії наведено і у нарисі історії Української Академії Наук Н.Д. Полонської-Василенко¹⁵. Отже, крім кількох одеських дослідників та одного нештатного співробітника із Зінов'євська, більшу половину складу Комісії становили київські вчені. І це було цілком закономірним з огляду на те, що ініціатива дослідження історії Полудневої України як окремого історичного регіону в даному разі надійшла з центру, від провідної академічної установи. Представництво одеських дослідників є логічним, в ті часи в Одесі працювало Наукове Товариство при ВУАН (членами його були Б.В. Варнеке, Є.О. Загорєвський, М.Є. Слабченко), отже певні наукові зв'язки були налагоджені. Але раніше за Одеську, була заснована філія ВУАН у Катеринославі (1925 р.)¹⁶ – Катеринославське Наукове Товариство. Тому звертає на себе увагу відсутність катеринославських дослідників серед членів Комісії Полудневої України, особливо тих, хто був безпосередньо пов'язаний з іншими історичними установами ВУАН (той же Д.І. Яворницький або В.О. Греков).

У звіті чітко виокремлено завдання, яке ставила перед собою Комісія – “синтезування історичного досліду території Степової України і Чорноморського побережжя”¹⁷. Серед виразних прогалин в історії Південної України були названі такі: передісторія степу, історія слов'янського розселення, колонізаційні лінії і шляхи, культурні впливи і течії серед кочовиків, економічний і культурний зріст найважливіших міських центрів у нові часи, розвиток у них українського життя і революційного руху тощо. Однією з головних проблем визнавалась та, що історія Полудневої України була на той час історією кількох “науково-дослідних сегментів”, слабо пов'язаних між собою, і тому залишалась неясною як історія

цілісного регіону, який безперервно розвивався. Діяльність Комісії Полудневої України з самого початку була визначена трьома основними напрямками: дослідним, екскурсійним та видавничим.

Так званий екскурсійний напрямок було розпочато з обслідування Дніпрельстану в зв'язку із початком будівничих робіт на Кічкасі (1926-1927 рр.). Згодом, в серпні-вересні 1927 р., в грудні 1927 – січні 1928 рр., липні 1928 року в районі Дніпрельстану і “Колишніх вільностей Війська Запорозького” було проведено кілька “екскурсій” (експедицій) за спеціально розробленою докладною інструкцією й анкетами¹⁸.

Комісією Полудневої України спільно з іншими історичними комісіями (новішої історії України, Культурно-історичною, Історичної пісенності) та Кабінетом Примітивної культури було розроблено перспективний план обслідування території дніпровських порогів та долишнього Дніпра¹⁹. За планом передбачалось описання і фотографування історичних місцевостей; зібрання писемної і усної традиції про минувшину – про колонізацію, починаючи з XVIII століття; економічні, соціально-побутові умови мешканців регіону, тощо; фіксування цінних, з огляду духовної культури і соціальної організації, форм, переказів і споминів. Однак, Комісія обслідування Дніпрельстану відмовила у матеріальній допомозі на дві заплановані двотижневі колективні екскурсії (експедиції) приблизно із вісьмох дослідників та поодинокі дослідницькі поїздки, які потребували видатків на фотографування, зарисовування, фонографування, тощо. На заваді виконанню початкового наміченого обсягу робіт став елементарний брак коштів. Але й в результаті тих експедицій, які відбулись, Комісія збрала унікальний матеріал, в тому числі, кілька десятків фотознімків пам'ятних історичних місцевостей²⁰. В цілому ж, спільними заходами Комісії Полудневої України, Комісії Історичної Пісенності, Відділом Примітивної Культури і Народної Творчості за 1926 – 1929 роки було проведено 19 колективних та індивідуальних “екскурсій”: 6 – у районі

Дніпрельстану, 7 – у районі долішного Дніпра і Південного Бугу, 4 – на Азовському узбережжі, 2 – у Першотравневому окрузі на Херсонщині²¹. Учасники цих екскурсій-експедицій досліджували народну пам'ять про Запоріжжя, звертали увагу на економічні і соціальні зміни після ліквідації Січі, на цікаві соціальні явища, які виникали в тутешніх колонізаційних і господарчих умовах – пережитки старого побуту та світогляду. Спеціальну увагу було звернено на “пережитки ухорницького господарства на Запоріжжі у районі Великого Лугу” та на “наверстування нових господарських і соціальних форм на старий січовий побут”²². Цінними здобутками екскурсій визнавалися записи про рибальство, скотарство, зокрема вівчарство і чабанство. Збирався матеріал про звичаї, пов'язані із забудовою хати, річний господарський календар, парубоцькі та дівоцькі громади, весілля, похорони, сни, виїзд у дорогу, тощо...

Керував екскурсійним обслідуванням Дніпрельстану Т.М. Гавриленко, він також обробляв матеріал, зібраний на екскурсіях. Науково-дослідницька робота його була пов'язана із дослідженням економічних і соціальних пережитків Запорожжя та Степової України взагалі. Саме йому належать невеликі розвідки, написані на основі здобутих експедиційних матеріалів – “Запорожець Данило Несват. (З матеріалів зібраних на Дніпрельстані екскурсіями Історичної Секції ВУАН)”²³, “З краєзнавчого руху в Полудневій Україні”²⁴, “З нових етнографічних обслідувань Полудневої України”²⁵, “Старші форми економічного побуту на Великому Лузі”²⁶, “Історична традиція на колишнім Запоріжжі (запис фольклорних пісень з коментарями 20-ті рр. ХХ ст.)”²⁷. Остання робота увійшла до збірника “Полуднева Україна”, в ній вчений навів записані під час екскурсій народні пісні, присвячені подіям кінця ХVІІІ століття, прокоментував та проаналізував їх як форму відбиття історичної традиції. Згодом, Т.М. Гавриленко знову був відряджений до Південної України: він досліджував весільну обрядовість на Миколаївщині (записав і обробив

матеріал обсягом у 100 сторінок великого формату), а також керував двома екскурсіями по збиранню етнографічного матеріалу на Херсонщині та Катеринославщині²⁸.

У звіті згадуються також три сусідніх села на Миколаївщині, дослідження яких ймовірно було розпочато 1929 року - Новопавлівка, Баштанка і Бутакова²⁹. Ці села, розташовані у безводному степу, далеко від міста, стали об'єктом історико-етнографічного дослідження. Було встановлено, що всі вони заселені з різних місць: перше - з Поділля, друге - з Київщини, третє - з Чернігівщини; мешканці їх до цього часу зберегли відмінності у мові, матеріальному побуті та культурі, притаманні краю, з якого вийшли до Півдня першопоселенці. Обслідування цих сіл продовжувалось і в 1930 році, але вже заходами Культурно-Історичної Комісії. В цілому ж, з огляду на убогі засоби, які виділялись Комісії, її "польово-збирацько-дослідча" робота визнавалась як досить інтенсивна.

Нажаль, нам невідома доля зібраних членами Комісії експедиційних матеріалів, хоч цінність та унікальність їх очевидна. Пошук та ґрунтовне дослідження цих матеріалів залишаються вельми актуальним завданням, особливо з огляду на поновлення в наш час історико-етнографічних експедицій на теренах Південної України та розвиток усної історії.

Співробітники Комісії мали ще й індивідуальні заняття³⁰. В.Д. Юркевич працював над питанням колонізаційного руху української людності до степів Донеччини і Дону. А.С. Синявський, керівник Комісії, надрукував кілька статей в газетах і журналах про Дніпрельстан. О.О. Рябінін-Склярєвський працював в цей час над історією Задунайської Січі, досліджував революційний український рух на Півдні України. Н.А. Бранер публікувала спогади про революційних українських діячів, про В.М. Ястребова - відомого дослідника історії Єлисаветградщини. Т.М. Гавриленко склав огляд новітньої літератури з історії Запорожжя³¹.

Комісія Полудневої України за час з 1 жовтня 1928 по 1 січня 1930 року відбула два окремих засідання і п'ять спільних

з іншими комісіями порайонного дослідження. Одне з окремих засідань, протокол якого зберігся, відбулось 2 жовтня 1929 року. Усього були присутні 23 особи, головував професор А.С. Синявський³². На засіданні було зачитано дві доповіді – І. Крип'якевича “Степова Україна в часи Хмельниччини” та О. Варнеке “Перші залізниці у Донбасі” (читав Остап Павлик). У повідомленні про засідання була зазначена і третя доповідь Н. Бранер “О.І. Михалевич”. У дискусіях після виступу доповідачів брали участь А.С. Синявський, В.Д. Юркевич, Сонні. Під час інших засідань Комісії Полудневої України були прочитані та обговорені такі доповіді: Б. Варнеке “Наслідки переходу грецьких колоній Чорномор'я під владу римлян”; Ф. Петруня “Качибієв-Маяк – Чорний Город”; Є. Загоровський “Італійські колонії на північному Чорномор'ї в XIII – XV столітті”; В. Герасименко “Українська журналістика в Одесі 1880-1890 рр.”; Н. Бранер “В.І. Григорович, спогади учнів і сучасників”; О. Варнеке “До історії становища робітництва в Донбасі в п.п. XIX ст.”³³. Майже усі доповіді, зачитані та обговорені на засіданнях Комісії Полудневої України, згодом увійшли окремими статтями до укладеного нею наукового збірника.

Серед результатів науково-дослідної роботи членів та співробітників Комісії Полудневої України зазначалися окремі їх праці, опубліковані в провідних на той час виданнях – О.О. Рябініна-Скляревського “Задунайська Січ в народних переказах та письменстві” (“Науковий Збірник за рік 1928”), “З життя Задунайської Січі” (“Україна”, 1929 р., травень-червень), “Кінець задунайської Січі” (там само, вересень), “М.Ф. Комаров як культурний одеський діяч” (там само, грудень); про праці Т.М. Гавриленка мова вже йшла вище; “До історії залюднення Степової України в XVIII столітті. (Крилівщина й Лизаветчина)” С.В. Шамрая (Записки Історико-Філологічного відділу ВУАН, 1929 р., кн. XXIV); “Південна Україна року 1787 (зі студій з історії колонізації)” Н.Д. Полонської-Василенко (там само); “Утворення Нової Сербії на Запорізьких землях у 1752 р.”

М.М. Ткаченка (“Україна”, 1926 р., № 2-3) та інші. Поява цих праць, на нашу думку, в першу чергу свідчила про цілком реальну перспективу подальших студій з історії Південної України на високому науковому рівні, були намічені потенційні напрями, які необхідно було б розробляти Комісії.

Зміст остаточно укладеного 1929 року збірника наукових праць Комісії свідчить, що концептуально його упорядники намагалися поєднати історію Полудневої України починаючи від давніх часів по ХХ століття включно та подолати цілковиту “окремішність” сприйняття різних історичних періодів цього регіону. До того ж збірник мав сприяти поживленню студій з історії Півдня України. Саме цей збірник, на нашу думку, і є найбільш показовим результатом науково-видавничої діяльності Комісії Полудневої України. З самого початку, вже на 1926 рік, на зразок територіальних збірників присвячених Києву та Чернігову намічався збірник статей “Степова Україна”. Матеріали були зібрані, але на заваді стали різні технічні труднощі (брак паперу і цинку для ілюстрацій тощо) та й політичні перепони. Пізніше всі статті увійшли вже до “Полудневої України”, обсяг якої на 1929 рік склав 40 друкованих аркушів (близько 600 сторінок) і містив 24 статті³⁴. Нажаль, збірник зазнав сумної долі видань Української Академії Наук, знищених в 1930-х роках. Довгий час його затримували у видавництві “з технічних причин”, а згодом, коли розпочався погром історичних установ та школи М.С. Грушевського, вже не могло бути й мови про його видання. Власне сама Комісія була ліквідована рішенням листопадової сесії ВУАН 1929 року³⁵, фактично ж її діяльність була припинена на початку 1930 року.

На сьогодні, принаймні, п’ять статей з цього невиданого збірника опубліковані. Та все ж окремі публікації звісно не сприяють складанню загального уявлення про збірник саме як результат роботи Комісії порайонного дослідження Полудневої України, хоча вони і повертають до нас наукову спадщину окремих дослідників цього регіону (О.О. Рябініна-

Скляревського, Н.Д. Полонської-Василенко, В. Пархоменка...). Але не менш на увагу заслуговують роботи І. Крип'якевича "Полуднева Україна в часи Хмельниччини", Д. Кравцова "Московські ратні люди на Запоріжжі XVII ст.", С. Шевченка "Боротьба за торговельний шлях в колишній Бугогардівській паланці", А.С. Синявського "Економічні зрушення в Степовій Україні. Велике Дніпрянське будівництво (Дніпрельстан)", "До руху населення в Степовій Україні (зрушення серед менонітів)"... До речі, зміст останньої статті докладно переказав в своїй монографії дослідник життєвого та наукового шляху А.С. Синявського – В.М. Заруба³⁶. Очевидно, що лише сучасне археографічне видання збірника у його повному обсязі (вже як історіографічної пам'ятки) буде найкращим представленням досягнень української регіоналістики 1920-х років у справі дослідження історії Південної України. Обов'язковим кроком повернення спадщини Комісії Полудневої України повинен стати пошук та вивчення зібраних її членами екскурсійних (історико-етнографічних) матеріалів.

Таким чином, про недовге існування та діяльність Комісії Полудневої України засвідчили декілька важливих історіографічних фактів. По-перше, спробу об'єднати навколо академічної установи наукові зусилля київських та південноукраїнських дослідників. По-друге, робота, що велась членами Комісії по збиранню історико-етнографічного матеріалу, означала поновлення традицій в цьому напрямку, започаткованих ще Д.І. Яворницьким та Я.П. Новицьким. По-третє, виявилась чітка тенденція щодо поживлення історичних дослідів Південної України, бажання скласти синтетичний нарис її історії.

¹ Верменич Я.В. Роль М.С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні // Український історичний журнал. – 1998, № 2. – С. 94-95.

² Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія Наук. Нарис історії. – К., 1993. – С. 124, 195-196.

³ Швидько Г. К. Неопубліковані праці до історії Запорозжя XVII-XVIII ст. // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ:

Південна Україна XVIII-XIX століття. – Запоріжжя, 1996. – Вип. 1. – С. 166-171.

⁴ Швидько Г.К. Дослідник ранньої історії Півдня України // Під знаком Кліо: На пошану Олени Апанович. – Збірник статей. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 96-101.

⁵ Швидько Г.К. Дослідження 20-х років з історії Південної України // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна XVIII-XIX століття.. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6. – С. 274-288.

⁶ Покровський Олександр. Стислий нарис історії Рішельєвського ліцею. – /Опубліковано: // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна XVIII-XIX століття. – Запоріжжя, 2001. – Вип. 6. – С. 275-277.

⁷ Геринович Володимир. Економічна роля Чорного моря і її значення для політичної конюктури сходу Європи в другій половині XVIII сторіччя. – Там само. – С. 277-288.

⁸ Малинова Г.Л., Сапожников І.В. О.О. Рябінін-Скляревський. Матеріали до біографії. – Одеса-Київ, 2000. – 222 с.

⁹ Полонська-Василенко Н.Д. Втікачі в Південній Україні кінця XVIII сторіччя // Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України ЗДУ: Південна Україна XVIII-XIX століття. – Запоріжжя, 2003. – Вип. 7 – С. 287-300.

¹⁰ Інститут Рукописів НБУ ім. В.І. Вернадського НАН України (Далі ІР НБУ). – Ф. Х. – Од. зб. 4001. – “Діяльність комісії районного дослідження історії Полудневої України з 1925 по 1930 рік”. – Арк. 9-12; Там само. Од. Зб. 1685. – “Діяльність історичних установ УАН у 1929 – 1930 рр.” – Арк. 7-9.

¹¹ Там само. – Ф. Х. – Од. Зб. 3996. – Протокол № 1 засідання Комісії Степової України з 2-го жовтня 1929 р.

¹² Там само. – Ф. Х. – Од. Зб. 4001. – “Діяльність комісії районного дослідження історії Полудневої України з 1925 по 1930 рік”. – Арк. 9.

¹³ Полонська-Василенко Н. Історична наука в Україні за советської доби та доля істориків // Записки НТШ. – Т. CLXXIII. – Париж-Чикаго, 1962. – С. 17.

¹⁴ Там само. – Ф. Х. – Од. Зб. 4001. – “Діяльність комісії районного дослідження історії Полудневої України з 1925 по 1930 рік”. – Арк. 9.

¹⁵ Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія Наук... – С. 134.

¹⁶ Там само. – С. 96.

¹⁷ ІР НБУ. – Ф. Х. – Од. Зб. 4001. – Арк. 9.

¹⁸ Там само. – Арк. 9 зв.

¹⁹ Історичні установи УАН. Комісія Полудневої України // Україна. – 1927. – Кн. 5. – С.179.

²⁰ ІР НБУ. – Ф. Х. – Од. Зб. 4001. – Арк. 10.

²¹ Там само. – Арк. 9.

²² Там само. – Од. 36. 1685. – Арк. 9.

²³ Гавриленко Т. Запорожець Данило Несват (з матеріалів зібраних на Дніпрельстані екскурсіями Історичної Секції ВУАН) // Україна. – 1929. – Липень-серпень. – С. 81-82.

²⁴ Гавриленко Т. З Краєзнавчого руху в Полудневій Україні. (повідомлення) // Там само. – 1929. – Липень-серпень. – С. 172-173.

²⁵ ІР НБУ. – Ф.Х. – Од. 36. 17019. – Арк. 1-10.

²⁶ Гавриленко Т. Старші форми економічного побуту на Великому Лузі // Первісне громадянство. – 1929. – Кн.3.

²⁷ ІР НБУ. – Ф. Х. – Од. 36. 17019. – Гавриленко Т. Історична традиція на колишнім Запоріжжі. Запис фольклорних пісень з коментарями. – Машинопис. – Арк. 1-8.

²⁸ Там само. – Од. 36. 4001. – “Діяльність комісії районного дослідження історії Полудневої України з 1925 по 1930 рік”. – Арк. 2 зв.

²⁹ Там само. Од. 36. 1685. – Арк. 9.

³⁰ Там само. – Од. 36. 4001. – Арк. 10.

³¹ Там само. – Од. 36. 17023. – Гавриленко Т. Огляд літератури з історії Полудневої України за 1928-1929 рр. Від найдавніших часів до кінця XVIII ст. Копія. – Арк. 1-4.

³² Там само. – Ф. Х. – Од. 36. 3996.

³³ Там само. – Од. 36. 4001. – Арк. 11 зв.

³⁴ Там само. – Од. 36. 1685. – Арк. 7-8.

³⁵ Верменич Я.В. Роль М.С. Грушевського у становленні системи регіонально-історичних досліджень в Україні... – С. 100.

³⁶ Заруба В.М. Антін Синявський: життя, наукова та громадська діяльність (1866–1951). – Дніпропетровськ, 2003. – С. 193-194.